

УДК 332:330

Г.В.Васильченко, к.е.н.,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
С.М.Васильченко, к.е.н.,
Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаніка,
м. Івано-Франківськ

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті викладена власна гіпотеза про існування взаємозв'язку між процесами глобалізації світової економіки та місцевим економічним розвитком.

В статті изложена собственная гипотеза о существовании взаимосвязи между процессами глобализации мировой экономики и экономическим развитием территорий.

The own hypothesis of the existence of interrelationship between the world economy globalization and local economic development has been considered in the article.

Ключові слова: глобалізація, локальний економічний розвиток, економічний розвиток територій, стратегії економічного розвитку.

Аналіз стану та перспектив розвитку національних економік в сучасних умовах вже неможливий без врахування їх відкритості та взаємопов'язаності з іншими економіками країн світу. Об'єктивний процес глобалізації світової економіки вводить нові «правила гри» й алгоритми ухвалення рішень управлінцями в галузі економічної політики як на національному, так і на регіональному рівнях.

Поняття «глобалізації економіки» не є новим в теорії міжнародної економіки. Термін «глобалізація» першим у науковий обіг ввів американський вчений Т.Левітт у 1983 р. З того часу ця категорія набула значного поширення в науковій літературі, а сама ж глобалізація, як сучасна тенденція світового розвитку, стала предметом широких наукових досліджень та численних дискусій. Під глобалізацією економіки сьогодні найчастіше розуміють «різке прискорення інтернаціоналізації усіх сфер суспільного життя (економічного, соціального, політичного, духовного), більш високий ступінь відкритості національних економік, а, отже, інтенсивний взаємний обмін інформацією, людьми, капіталом, товарами, послугами, культурними і духовними цінностями» [1, с.200].

Свій внесок у розвиток теорії міжнародної економіки, інтернаціоналізації господарських зв'язків та глобалізації світової економіки внесли відомі вітчизняні вчені-економісти: О.І.Амоша, Ю.А.Бовтрук, В.С.Будкін, О.О.Веклич, І.І.Дахно, С.А.Єрохін, Ю.Г.Козак, Я.С.Ларіна, Д.Г.Лук'яненко, Ю.В.Макогон, О.М.Мозговий, С.В.Мочерний, М.В.Ніколайчук, А.М.Поручник, О.І.Рогащ, Є.В.Савельєв, В.М.Тарасевич, С.В.Фомішин, А.С.Філіпенко, Т.М.Циганкова, О.І.Шнирков та інші, а також зарубіжні дослідники: А.Л.Кіреєв, К.А.Семенов, Р.І.Хасбулатов, Н.Н.Лівенцев, І.П.Фамінський, В.Б.Буглай, В.І.Сєдов, П.Ліндерт, Т.Левітт.

Сьогодні існування глобалізації як об'єктивної реальності не викликає сумніву, вона відображає формування транснаціонального, планетарного рівня міжнародної економіки з притаманними йому закономірностями і країнам залишається лише пристосовуватись до нових умов.

Однак, незважаючи на значну увагу сучасних вчених-економістів до феномена глобалізації, однією з нерозв'язаних проблем, на наш погляд, залишилось питання про те, як впливає глобалізація на економічний розвиток окремих країн,

чи можна вважати глобалізацію світової економіки і, наприклад, прямі іноземні інвестиції провідним фактором сучасного економічного росту країн-реципієнтів. І головне, як пов'язані процеси глобалізації і локалізації (тобто місцевого економічного розвитку), адже не секрет, що прямі іноземні інвестиції «приходять» не в абстрактну економіку загалом, а в окремі території та підприємства.

Теоретичні засади та методологічні підходи до розробки стратегій розвитку територій досліджуються у працях українських вчених та практиків В.Нудельмана, М.Дацишина, С.Максименка, І.Санжаровського, В.Пархоменка, О.Карого, Т.Гладченка, а також у роботах зарубіжних авторів Я.Варди, В.Клосовського, М.Окландера, Д.Брайсона, Е.Блейклі та інших. Але слід визнати, що існуючі підходи та принципи, які були ефективними при розробці стратегій розвитку соціально-економічних систем «старої» маломобільної економіки, не дадуть позитивного результату в «новій» глобальній економіці. Отже, разом з глобалізацією економіки виникає і нове завдання для національних економік – перегляд концепцій і методології розробки стратегій місцевого економічного розвитку.

Розуміючи всю складність входження економіки України до системи міжнародного поділу праці як складової сучасної світової економіки, вітчизняні вчені наводять різні фактори, які ускладнюють цей процес. Не можна не погодитись з тим, що проблеми України викликані, в тому числі, «складністю використання західних моделей, котрі не можуть бути безпосередньо перенесені на країну, де зародження ринкових механізмів поєднується зі специфічною ментальністю слов'янсько-православної цивілізації» [2, с.10]. Проте ми вважаємо, що «специфіка ментальності» не може суттєво впливати на сучасний економічний розвиток, адже всі країни і народи мають свої національні особливості щодо суспільних цінностей, суспільної поведінки, моралі, трудової етики тощо. Саме цим і відрізняються моделі ринкових економік, про які пишуть в підручниках з економічної теорії.

Розглядаючи закономірності сучасного світового процесу, слід виходити з того, що цивілізаційний розвиток відбувається у двох площинах: горизонтальній і вертикальній. Горизонтальний зріз характеризує взаємодію неоднорідних за змістом типів цивілізацій, кожна із яких вирізняється неповторністю, унікальністю, соціально-економічною і історичною специфікою, а відтак розвивається за власним цивілізаційним кодом, принципами і законами. Вертикальний зріз розкриває розвиток цивілізаційного процесу, відображає історичну еволюцію людської спільноти, її поступальний розвиток від нижчого ступеня зрілості до вищого. Всі ринкові економіки світу не схожі одна на одну саме тому, що мають свою національну специфіку. І тому вважати, що саме слов'янсько-православна цивілізація не здатна сприйняти засади ринкової економіки і повноцінно влитись у світове господарство, є неправомірним.

Важко погодитись і з тим, що «складність проблем інтегрування України в сучасну міжнародну економічну систему помножується тим, що вона, як і інші пострадянські держави, розпочавши перехід до ринкової економіки, потрапила до глибокої трансформаційної кризи» [2, .10]. Слід зауважити, що період

трансформації суспільно-економічних відносин пережили й інші, нині успішні, країни пострадянського простору. Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія – це не повний перелік країн колишнього соцтабору (в тому числі із слов'янськими народами), які швидко завершили трансформаційний період, і вже на початку XXI сторіччя забезпечують високі соціальні стандарти життя населення та демонструють високі обсяги залучених прямих іноземних інвестицій і показники ВВП на душу населення (рис. 1).

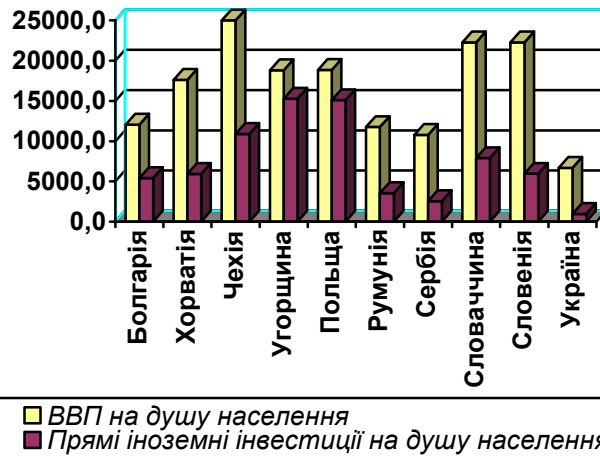

Рис. 1. ВВП та кумулятивні прямі іноземні інвестиції в країни Східної та Центральної Європи в 2010 р. (на душу населення, дол. США) [3]

Беззаперечним, наш погляд, залишається те, що основними чинниками, які посилюють (або послаблюють) економічний розвиток, є: технічні, технологічні, екологічні, трудові, соціальні, політичні, духовні, правові, інформаційні, інтелектуальні тощо.

Загальновідомо, що з огляду на технологічний спосіб виробництва виділяють три етапи економічного розвитку: доіндустріальний, що характеризується активним впливом на економічні процеси екологічного, географічного, демографічного і трудового факторів; індустріальний, що спирається на трудовий, технічний фактори і фактор капіталу; постіндустріальний, якому властиве використання таких специфічних факторів, як інформатика, інтелект тощо.

Перехід від одного рівня світового рівня цивілізації до іншого здійснюється в результаті і на основі глобальних за своїм змістом технологічних революцій, що кардинально змінюють продуктивність виробництва. Однак в умовах глобалізації світової економіки вже немає необхідності «вирощувати» чи нагромаджувати фактори виробництва вдома (відтворення робочої сили чи нагромадження капіталу, створення нових технологій тощо) – в межах замкнених економік: фактори виробництва, в тому числі специфічні, притаманні постіндустріальній цивілізації, легко перетинають кордони відкритих економік і працюють в тих країнах, де складаються найкращі умови їх використання. Причини міжнародної міграції факторів виробництва добре відомі й описані в підручниках з міжнародної

економіки. Так, факторами міжнародної міграції робочої сили є: нерівномірність економічного розвитку країн; прискорення інтернаціоналізації виробництва; нерівномірність процесів накопичення капіталу в різних країнах; зміни в розміщенні виробництва; кон'юнктура ринків праці та структура зайнятості; національні розбіжності в заробітній платі; етнічно-культурна близькість країни – об'єкта переселення.

Об'єктивною ж основою міжнародної міграції капіталу є нерівномірність економічного розвитку країн, яка на практиці проявляється:

- у нерівномірності накопичення капіталу в різних країнах, зокрема в його відносному перенагромадженні в окремих країнах;
- у невідповідності попиту на капітал його пропозиції в різних ланках глобального економічного середовища [1, с.126].

Ринки виробничих ресурсів перестають бути суто національними. На тих ринках, де існує відносний надлишок ресурсу, наприклад робочої сили (що характерно для ринку праці України), спостерігається міжнародна трудова еміграція. На ринках з відносним надлишком капіталу відбувається експорт капіталу. Країни, що розвиваються, навпаки, відчувають брак капіталу і технологій і виступають сьогодні основними реципієнтами цих ресурсів, про що свідчать статистичні дані щодо руху прямих іноземних інвестицій, наведені на рис. 2. Глобальний потік прямих іноземних інвестицій у 2011 році склав 1524422 млн. дол. США і виріс у порівнянні з 1990 роком (207455 млн. дол. США) в 7,3 рази [4, с.344].

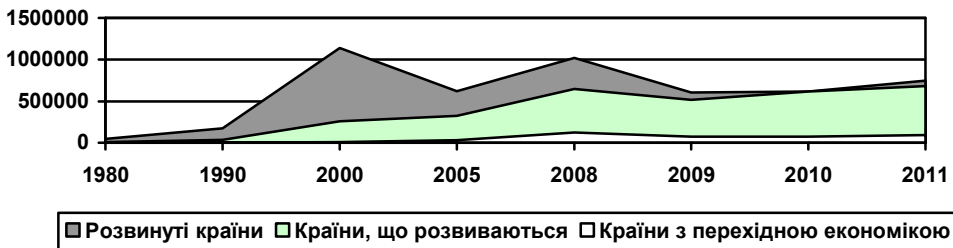

Рис. 2. Приток прямих іноземних інвестицій в країни світу (млн. дол. США)*

*Джерело: побудовано за даними UNCTAD Handbook of Statistics, B.12.II.D.1. – New York: United Nations Publications, 2012. – P.344.

У сучасних умовах «нової» глобальної економіки економічний ріст національних економік починає залежати не стільки від внутрішнього, як від глобального ринку виробничих ресурсів (технологій, капіталу і робочої сили перш за все). Ресурси вільно рухаються і опиняються на тих територіях, де створені умови для їх ефективного (а тому обопільно вигідного як для експортера, так і для імпортера ресурсу) використання. Внаслідок цього об'єктивно існує довгострокова загальносвітова тенденція до вирівнювання показників економічного розвитку всіх країн світу. Але цього не трапляється і причиною тому є різна здатність країн залучати зовнішні ресурси. Така здатність конкурувати за потоки, наприклад прямих іноземних інвестицій, втілена в показниках інвестиційної привабливості країн, глобальному індексу конкурентоспроможності

та ін. На жаль, Україна сьогодні опинилась в ролі донора ресурсів – переважно робочої сили. Отримати, в свою чергу, дефіцитний для країни ресурс – капітал – у достатній кількості наразі не вдається. В той час, як країни з перехідною економікою отримали в 2011 році 92163 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, в Україну прийшло лише 7202 млн. дол. США, що приблизно дорівнює обсягу залучених прямих іноземних інвестицій в 2005 році (7808 млн. дол. США) [4, с.348]. Україна має один з найнижчих показників в Європі із залучення прямих іноземних інвестицій (1084,3 дол. США на душу населення станом на 2011 рік). Згідно з часто цитованим рейтингом Doing Business-2012, складеним Світовим банком та IFC, Україна нині посідає 152-е місце зі 183 країн світу (Росія – 120-те, Латвія – 21-ше, Грузія – 16-те) за своєю інвестиційною привабливістю. За минулий рік країна втратила дві позиції, розташовуючись між доволі екзотичними Ліберією та Болівією [5, с.289].

А тим часом проблема обмеженості виробничих ресурсів, притаманна замкненій економіці, зникає (до певної межі) внаслідок глобалізації ринків виробничих ресурсів. Країни світу отримують практично необмежений доступ до світових ресурсів праці, капіталу і технологій. Але, з іншого боку, країни, які не забезпечили умови ефективного використання ресурсів з такою ж швидкістю позбуваються їх, загострюючи внутрішні проблеми бідності. Понад те, внаслідок міжнародної міграції факторів виробництва (насамперед капіталу) в країнах також можуть виникати диспропорції в розміщенні продуктивних сил. Причиною тому є різна інвестиційна привабливість регіонів і, як наслідок, різний приплив іноземного капіталу. Так, за даними дослідження, проведеного Інститутом економічних та політичних консультацій в 2013 році, найвищий показник індексу інвестиційної привабливості регіонів отримала Харківська область (1,519270), а найнижчий – Чернівецька (1,225868) [6, с.6]. У результаті такої відмінності виникають значні розриви в показниках валового регіонального продукту, рівня зарплат та зайнятості населення. Території економічного росту, як і території економічного занепаду, локалізуються. Глобалізація і локалізація економічного росту (спаду) є нероздільними процесами. «Транснаціональні корпорації, – зазначає Г.В.Васильченко, – розташовують свої виробництва у місцевостях, де існує найбільш конкурентне (продуктивне) середовище, тобто локалізуються. Країни та регіони конкурують у залученні цих ресурсів, які мають високу продуктивність та забезпечують високі результати. Одночасна дія глобалізації та локалізації є формулою «нової» економіки» [7, с.33].

Вихід з цієї ситуації був знайдений в країнах з розвиненою ринковою економікою ще у другій половині ХХ століття. Значення місцевих громад для створення належних умов для місцевого економічного розвитку було описано і в праці польських дослідників Я.Варди та В.Клосовські «Острови надій: розробка стратегій локального розвитку». «Незалежно від приголомшливих глобальних процесів, – зазначають автори книги, – своїми, не менш шаленими темпами, галопують регіональні та локальні процеси. Органи місцевого самоврядування – а отже і місцеві громади – беруть сьогодні на себе виняткову відповідальність» [8, с.5].

Сьогодні теорія і практика розробки стратегій місцевого економічного розвитку знаходиться на третьому етапі свого розвитку. Основна увага зосереджується на інвестиціях в так звану «м'яку» інфраструктуру, створенні публічно-приватних партнерств, формуванні бізнес мереж, кредитній підтримці інвестицій приватного сектора для створення суспільного продукту, цілеспрямованому залученню інвестицій для посилення конкурентних переваг місцевих громад (табл. 1). Для цього громади розробляють економічні стратегії, створюють конкурентний діловий інвестиційний клімат, заохочують місцеві підприємства до утворення кластерів, бізнес-мереж [7, с.34].

Таблиця 1

Порівняння контексту стратегій місцевого економічного розвитку

«Стара» економіка	Глобальна «нова» економіка
Ключовим фактором є низька ціна місця ведення бізнесу (робоча сила, ресурси)	Ключовим фактором є наявність «знань», інновацій та інтелекту
Ключовим фактором є залучення в територію будь-якого бізнесу	Ключовим фактором є залучення високотехнологічних підприємств та кваліфікованих людей
Як конкурентні переваги використовуються природний та фізичний ресурс	Для формування конкурентних переваг створюється та розвивається «вихований» ресурс
Розвитком керувала влада	Розвиток керується стратегічним партнерством між бізнесом, владою та громадським сектором

Глобалізація світової економіки йде поруч з процесами локалізації економічного розвитку. З наведеного в таблиці 1 порівняння факторів (контексту) місцевого економічного розвитку видно, що основними чинниками місцевого економічного розвитку в умовах «нової» світової економіки стають фактори постіндустріального суспільства. Фактори виробництва глобального ресурсного ринку спрямовуються не в абстрактну економіку тієї чи іншої країни, а в конкретні території конкретних місцевих громад. Важливим завданням місцевих громад сьогодні є створення стратегій місцевого економічного розвитку. На жаль, традиції місцевого самоврядування в Україні за звичкою тяжіють до чинників «старої» економіки, що унеможливорює «стикування» наших можливостей та бажань іноземних інвесторів.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна економіка: Підручник / За ред. В.М. Тарасевича. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 224 с.
2. Міжнародна економіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. В. та ін.]; За ред. Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'яненка, Ю. В. Макогона [3-тє вид.] — К.: Центр учбової літератури, 2009. - 560 с.
3. Динаміка інвестиційного клімату країн Східної Європи – досвід для України [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://old.niss.gov.ua/Monitor/june2009/01.htm>
4. UNCTAD Handbook of Statistics, B.12.II.D.1.- New York: United Nations Publications, 2012.- 478 p.
5. Васильченко С.М. Конкурентоспроможність, прями іноземні інвестиції та економічний ріст в умовах глобалізації світового господарства: національний та регіональний аспекти. Регіональна система соціально-економічного розвитку України: Монографія / За ред. Н.І. Пилипів, В.В. Стефініна. Івано-Франківськ: Видавець Віктор Дяків, 2012. – 379с.
6. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів. К.: Інститут економічних та політичних консультацій, 2013.- 47с.
7. Васильченко Г.В. Методологія та практика стратегій місцевого економічного розвитку та підприємств в умовах глобалізації. /Збірник наукових праць КНЕУ: Стратегія економічного розвитку України. Спец випуск № 28 . Київ: КНЕУ. -2011. - С.30 – 36
8. Варда Я., Клосовські В. «Острови надій: розробка стратегій локального розвитку». – 2-е вид., стереотип. - Пер. з пол. М.Р. Желяк. - Київ: Молодь, 2005.- 312с.